

УДК 159.923-057.87:2

РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ ДІВЧАТ І ХЛОПЦІВ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ

Свідерська Г.М., к. психол. н.,
доцент кафедри практичної психології
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

У статті здійснено теоретичне дослідження феномену релігійності. На основі емпіричних даних, розкрито психологічні особливості релігійності студентів. За допомогою кореляційного та факторного аналізу досліджено вплив релігійності на особистісне становлення юнаків і дівчат.

Ключові слова: релігійність, компоненти релігійності, образ Бога, студентський вік, особистісна зрілість.

В статье представлено теоретическое исследование феномена религиозности. На основе эмпирических данных, раскрыты психологические особенности религиозности студентов. С помощью корреляционного и факторного анализа исследовано влияние религиозности на личностное становление юношей и девушек.

Ключевые слова: религиозность, компоненты религиозности, образ Бога, студенческий возраст, личностная зрелость.

Sviderska H.M. RELIGIOSITY AS A SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECT OF THE PERSONAL DEVELOPMENT OF GIRLS AND BOYS DURING THE STUDENT AGE

The article deals with the theoretical study of the phenomenon of religiosity. Psychological peculiarities of students' religiosity are defined based on the empirical data which are obtained on the basis of a diagnosis. The influence of religiosity on the personal formation of boys and girls is investigated through the correlational and factor analysis.

Key words: religiosity, components of religiosity, image of God, student age, personality maturity.

Постановка проблеми. Часи нестабільності, невідомості та бажання необхідних для нашої держави змін зумовлюють у більшості громадян України зростання негативних переживань, страху через майбутнє, почуття невпевненості у власних силах. Усе це, природно, спонукає людину активно шукати допомогу та підтримку. Однією з таких сфер, яка може за певних обставин слугувати «схованкою» для тривожної особистості, є її релігійність. Релігійність – це той дивовижний феномен, котрий у життєвих труднощах може додати впевненості і нагородити почуттями захищеності, настільки схожим на те, що в дитинстві отримувалось від батьків.

Нині, коли Україна відстоює власну незалежність військовим шляхом із великими людськими втратами, рівень тривожності та страху суттєво зріс. Цей факт не в останню чергу зумовлює звернення українців до релігії, збільшення віруючих не стільки в кількісному аспекті, скільки в якісному, передусім тих, хто через релігійність сподівається відшукати для себе зрозумілі світоглядні та смисложиттєві орієнтири та вдається до аналізу цього явища крізь призму духовності, етнічної ідентичності, патріотизму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці проблему релігійності в її психологічних вимірах розглядають М. Аргайл, Б. Бейт-Халамі, Д. Бетсон, Л. Вентіс, О. Войнівська, Н. Гаврілова, Н. Дудар, Н. Жигайло, А. Колодний, О. Крупська, С. Литвин-Кіндратюк, В. Лубський, Ю. Макселон, В. Москалець, Г. Олпорт, О. Предко, Н. Савелюк, Д. Терновська, Л. Филипович, Ю. Щербатих, О. Яремко тощо [1–4; 6].

Як свідчать дослідження останніх років, розвиток релігійності найбільш активно відбувається в юнацькому віці. Саме в цей період формується цілісний образ власного «Я», з'ясовуються пріоритетні цінності, визначається належність до тих чи інших релігійних течій, остаточно створюється певний образ Бога та ставлення до нього. Тому доволі перспективним для з'ясування психологічних особливостей релігійності є студентство як вікова та соціальна категорія. Зріла юність є непересічним часом для формування світогляду людини, її світобачення та світовідчуття, гармонізації філософських, моральних та релігійних поглядів. Власне, у цьому віковому періоді нерідко присутнє переосмислення цінностей, переживання релігійних криз, аналіз

свого ставлення до Бога, церкви та релігійних практик.

Окремі вітчизняні психологи та релігіознавці присвятили зазначеній проблематиці низку досліджень. Так, О. Крупська з'ясувала особливості ставлення до батьків як чинник розвитку релігійних уявлень осіб юнацького віку; Н. Гаврілова досліджувала релігійну свідомість студентства в контексті світоглядного плюралізму, Н. Жигайло вивчала релігійну свідомість як складову частину духовності майбутнього фахівця економічної сфери, а О. Яремко – соціально-психологічні особливості релігійності сучасних студентів. Зважаючи на те, що обмаль праць, присвячених вивченню релігійності як чинника особистісного становлення, нам видається актуальним дослідження впливу релігійності на розвиток особистості юнаків і дівчат студентського віку [1; 3; 6].

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в теоретичному аналізі феномену релігійності, емпіричному дослідженні її психологічних особливостей у студентському віці та з'ясуванні впливу релігійності на особистісне становлення молодих людей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження релігійності як чинника особистісного становлення студентів проводилось протягом 2016–2017 рр. разом із магістранткою факультету педагогіки і психології ТНПУ ім. В. Гнатюка А. Крижановською. У ньому взяли участь 100 студентів 18–24 років Тернопільського національного педагогічного університету, Тернопільського національного економічного університету, Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя. Серед респондентів – 45 осіб чоловічої статі, 55 жіночої статі.

Дослідження було проведено у три етапи. На підготовчому етапі була визначена експериментальна вибірка досліджуваних та підібраний діагностичний інструментарій, зокрема: авторська анкета «Релігія у моєму житті», методика «Семантичний диференціал образу Бога» (СДОБ), методика вивчення релігійних вірувань Д. Хутсебаута, «Шкала страху і захоплення» Є. Шимолона та питальник для вивчення структури індивідуальної релігійності Ю. Щербатих. Ці методики на основному етапі дослідження допомогли з'ясувати психологічні особливості розвитку компонентів релігійності у студентському віці. На заключному етапі за допомогою опитувальника особистісної зрілості О. Штепи ми визначили особливості особистісного розвитку студентів, а з метою вивчення того, як релігійність впли-

ває на особистісне становлення дівчат і хлопців студентського віку, був проведений кореляційний та факторний аналіз отриманих емпіричних даних.

Узагальнюючи різноманітні підходи до розуміння феномену релігійності, можемо визначити її як соціально-психологічну характеристику особистості, що реалізується у повсякденній поведінці та проявляється у суб'єктивному відображенні, інтерпретації та ступені засвоєння елементів певної релігії, прийнятті релігійних цінностей та смислів, особистісному ставленні до того, що людина вважає трансцендентним [5]. На основі цього визначення можемо виділити основні компоненти релігійності людини: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-оцінний, діяльнісний. До когнітивної складової частини ми відносимо знання людини про свою релігію та віру, світоглядні уявлення, якими керується особистість у своєму житті та які базуються на її релігійній (конфесійній) приналежності; до поведінкової – відповідно, практики (як-от відвідування церкви, дотримання заповідей Божих та релігійних традицій тощо). Мотиваційно-ціннісна складовою частиною – це, перш за все, ідеали, які сповідує людина, потреби та мотиви її поведінки як носія релігійних цінностей. Емоційно-оцінний компонент релігійності – це релігійні почуття та переживання, а також оціночні судження, які стосуються відвідування церкви, дотримання заповідей та релігійних традицій, судження щодо існування інших конфесій тощо [5].

Проведене нами емпіричне дослідження релігійності дало змогу сформулювати висновок про те, що усі її компоненти розвинуті у молодих людей різною мірою: найбільше – емоційний та мотиваційний компоненти, натомість, когнітивний та поведінковий ще потребують удосконалення. Так, незважаючи на високі показники задекларованої релігійності, релігія і релігійна віра посідають далеко не головне місце в житті сучасних студентів (причому підкреслимо, що дослідження проводилося серед юнаків і дівчат західного регіону України, який вважається найбільш релігійним, порівняно з центром, півднем та сходом). Сучасний віруючий студент – освічений, має знання у багатьох сферах суспільного життя. Але його релігійність в основному є результатом тісного переплетення світської і конфесійної релігійної культур, які, об'єднуючись, специфічно визначають його життєвий світ. Як свідчить дослідження, релігійні уявлення студентів нерідко є «еклектичними», оскільки в них поєднуються елементи різних світоглядів

та релігійних систем, наприклад, віра в пекло, рай, чистилище та одночасно в реінкарнацію (православні та греко-католики); віра в прикмети, астрологію, гороскопи, цілющі властивості окремих предметів, одночасне носіння натільних хрестиків і ладанок від нечистої сили і зурочення, ходіння на прощу до Зарваниці (чи Почаєва) та відвідування ворожок (злити віск, позбавитись від віночка безшлюбності, приворожити хлопця тощо).

Навіть ті студенти, які визнають себе віруючими і належними до певної конфесії, мають низький рівень знань релігійної догматики. Більшість молодих людей не читають книги на релігійну тематику, а ті 15 респондентів, які дали відповідь на питання «Які книги релігійного змісту справили на Вас великий вплив?», мали на увазі Біблію, однак під час бесід з ними ми з'ясували, що ніхто з них не володіє досконалим знанням біблійних текстів, не орієнтується у книгах Старого і Нового Заповіту, знає тільки окремі загальновідомі біблійні оповіді, причому трактує і пояснює їх так, як засвоїв у дитинстві, на основі перегляду мультфільму «Суперкнига» чи розповідей дідуся або бабусі.

Чимало хлопців і дівчат не вважають для себе обов'язковим регулярно відвідувати церкву, маючи тенденцію до більш «внутрішньої, особистісної» релігійності.

У ній молоді люди самостійно для себе визначають власний релігійний обов'язок, натомість, церковна організація, священнослужителі й обряди при цьому нерідко відходять на другий план. Варто також зазначити, що є немало студентів, які відвідують храми за звичкою, дотримуючись традицій, прийнятих у родині, не бажаючи вступати у конфлікт із родичами та не маючи наміру порушувати сімейних правил.

Також більшості студентів притаманне особистісне сприйняття і розуміння Бога, якого вони наділяють антропоморфними рисами. Його образ позитивний, бо в уявленнях хлопців і дівчат він вимогливий, але «сердечний, небайдужий, радісний, активний, розуміючий, привабливий та близький». Також студенти надають перевагу особистій, «позацерковній» взаємодії з Богом. Для них релігійність є важливою саме тому, що через неї «можна пізнати Бога», вона «надає сенсу життю, допомагає».

Релігійність юнаків і дівчат студентського віку має гендерні відмінності. Так, дівчата проявляють більшу активність, їх релігійність емоційніша, вони більш конформні, менше відчувають сумніви, їхні релігійні уявлення і переконання є консервативнішими, ніж в юнаків. Дівчата більше захоплюються Богом, зачаровуються його величчю. Вони частіше схильні вважати Богородицю порадицею, частіше зверта-

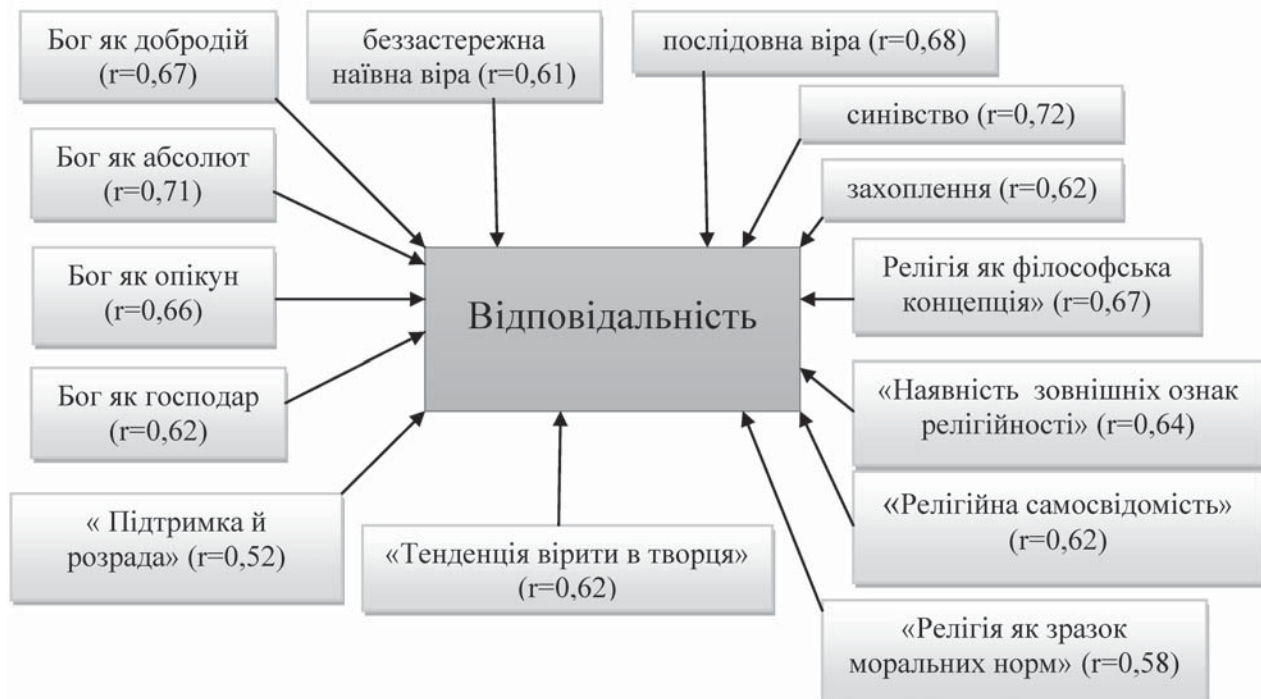

Рис. 1. Позитивні кореляції шкали «Відповідальність» опитувальника ОЗО зі шкалами опитувальників СДОБ, Методики визначення релігійних вірувань Д. Хутсебаута, Тесту для визначення структури індивідуальної релігійності Ю. Щербатих

ються до неї з надією отримати розраду та подолати тривогу, просять її заступництва у власних проблемах. Також студентки більшою мірою схильні вважати Ісуса Христа абсолютною любові. Дівчата частіше, ніж юнаки, схильні вірити беззастережно. Причиною цього, можливо, є природно вища емоційність дівчат, аніж хлопців. Порівняно з ними, у хлопців простежується менше захоплення Абсолютом (очевидно, через прагматичність та схильність опиратися на докази). На нашу думку, підвищена жіноча релігійність зумовлена переважанням у свідомості дівчат таких якостей, як інтуїція, образність, емоційність, що робить їх більш сприйнятливими до релігії. Юнакам більшою мірою, ніж дівчатам, властиві розумова логіка, здоровий глузд, які викликають недовіру до релігійної інформації, сприяють критичному ставленню до символів, образів, догматів релігії, що проявилось в меншій релігійності опитаних молодих чоловіків.

Із метою вивчення зв'язку між релігійністю та особистісним розвитком студентів нами було проведено кореляційний аналіз емпіричних даних. Отож, ми виявили взаємозв'язки між шкалами, опис яких подаємо нижче (рис. 1).

Шкала «Відповідальність» (див. рис. 1) опитувальника особистісної зрілості (ОЗО) позитивно корелює з показниками шкал методики СДОБ: «Бог як добродій» ($r=0,67, p \leq 0,05$), «Бог як абсолют» ($r=0,71, p \leq 0,05$), «Бог як опікун» ($r=0,66, p \leq 0,05$), «Бог як господар» ($r=0,62, p \leq 0,05$); шкалами опитувальника релігійних вірувань Д. Хутсебаута: «Беззастережна наївна віра» ($r=0,61, p \leq 0,05$), «Послідовна віра» ($r=0,68, p \leq 0,05$).

Шкала «Відповідальність» (див. мал. 1) опитувальника особистісної зрілості (ОЗО) також позитивно корелює зі шкалами опитувальника Є. Шимолона: «Синівство» ($r=0,72, p \leq 0,05$), «Захоплення» ($r=0,62, p \leq 0,05$), субшкалами опитувальника Ю. Щербатих «Релігія як філософська концепція» ($r=0,67, p \leq 0,05$), «Підтримка й розрада» ($r=0,52, p \leq 0,05$), «Наявність зовнішніх ознак релігійності» ($r=0,64, p \leq 0,05$), «Тенденція вірити в творця» ($r=0,62, p \leq 0,05$), «Релігійна самосвідомість» ($r=0,62, p \leq 0,05$) та «Релігія як зразок моральних норм» ($r=0,58, p \leq 0,05$).

Отже, можна дійти висновку: чим вищий показник шкали «Відповідальність» опитувальника ОЗО, тим краще розвинутий когнітивний, емоційно-оцінний та мотиваційний компоненти релігійності студентів. Цим хлопцям і дівчатам властиве позитивне сприйняття Бога як добродія, опікуна, господаря. Їхня віра беззастережна, але послідовна, релігія для них є зразком моральних норм, у них добре розвинута релігійна самосвідомість та зовнішні ознаки релігійності. Тобто релігійність студентів позитивно впливає на розвиток їх відповідальності.

Шкала «Відповідальність» обернено корелює зі шкалами: «Бог як деспот» ($r=-0,59, p \leq 0,05$), «Бог як суддя» ($r=-0,65, p \leq 0,05$), «Бог як трансцендентність» ($r=-0,66, p \leq 0,05$), «Надмірна критика релігії» ($r=-0,62, p \leq 0,05$), «Віра за наявності доказів» ($r=-0,55, p \leq 0,05$), «Шкала ставлення до магії» ($r=-0,60, p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що студентам із низьким рівнем відповідальності, в яких високі показники за вказаними шкалами, властиво сприймати Бога як суд-

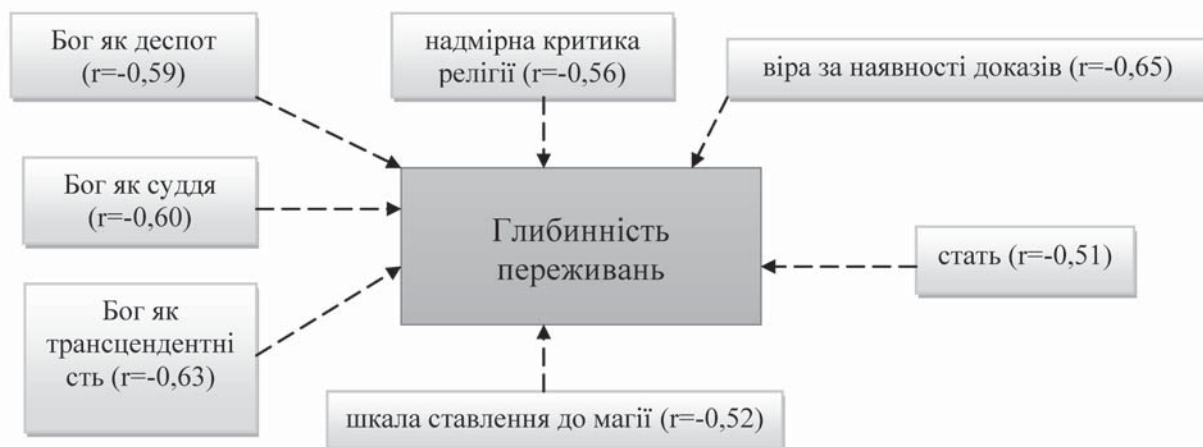

Рис. 2. Обернені кореляції шкали «Глибинність переживань» опитувальника ОЗО зі шкалами опитувальників «Структура індивідуальної релігійності» та «Семантичний образ Бога»

дю, деспота, вони критично ставляться до релігійних вчень, надають певного значення магії. Рівень релігійності у них нижчий порівняно з тими студентами, в яких показник відповідальності значно вищий, що свідчить про особистісну зрілість студентів.

Шкала «Децентрація» опитувальника ОЗО позитивно корелює з показниками шкал опитувальника СДОБ: «Бог як добродій» ($r=0,50, p \leq 0,05$), «Бог як абсолют» ($r=0,51, p \leq 0,05$), «Бог як господар» ($r=0,50, p \leq 0,05$), шкалами опитувальника релігійних вірувань Д. Хутсебаута: «Беззастережна наївна віра» ($r=0,62, p \leq 0,05$), «Послідовна віра» ($r=0,55, p \leq 0,05$), шкалами опитувальника Є. Шимолона: «Синівство» ($r=0,57, p \leq 0,05$), «Захоплення» ($r=0,53, p \leq 0,05$), субшкалами опитувальника Ю. Щербатих: «Підтримка й розрада» ($r=0,58, p \leq 0,05$), «Наявність зовнішніх ознак релігійності» ($r=0,59, p \leq 0,05$), «Тенденція вірити в творця» ($r=0,65, p \leq 0,05$), «Релігійна самосвідомість» ($r=0,56, p \leq 0,05$). Шкала «Децентрація» обернено корелює зі шкалами опитувальників: «Бог як трансцендентність» ($r=-0,54, p \leq 0,05$), «Надмірна критика релігії» ($r=-0,51, p \leq 0,05$), «Віра за наявності доказів» ($r=-0,62, p \leq 0,05$).

Отже, релігійність, позитивне сприймання Бога, вміння підтримувати іншого пов'язані зі здатністю особистості долати свій егоцентризм, приймати іншу точку зору, не критикувати, тобто релігійність позитивно впливає на розвиток децентрації в юнацькому віці.

Шкала «Глибинність переживань» позитивно корелює зі шкалами опитувальників: «Віра в Бога» ($r=0,52, p \leq 0,05$), «Бог як добродій» ($r=0,60, p \leq 0,05$), «Бог як абсолют» ($r=0,61, p \leq 0,05$), «Бог як опікун» ($r=0,59, p \leq 0,05$), «Бог як господар» ($r=0,57, p \leq 0,05$), шкалами опитувальника релігійних вірувань Д. Хутсебаута: «Беззастережна наївна віра» ($r=0,54, p \leq 0,05$), «Послідовна віра» ($r=0,64, p \leq 0,05$), шкалами опитувальника Є. Шимолона: «Синівство» ($r=0,66, p \leq 0,05$), «Захоплення» ($r=0,58, p \leq 0,05$), субшкалами опитувальника Ю. Щербатих: «Релігія як філософська концепція» ($r=0,69, p \leq 0,05$), «Підтримка й розрада» ($r=0,53, p \leq 0,05$), «Наявність зовнішніх ознак релігійності» ($r=0,61, p \leq 0,05$), «Тенденція вірити в творця» ($r=0,69, p \leq 0,05$), «Релігійна самосвідомість» ($r=0,60, p \leq 0,05$), «Релігія як зразок моральних норм» ($r=0,56, p \leq 0,05$), «Відповідальність» ($r=0,66, p \leq 0,05$), «Децентрація» ($r=0,51, p \leq 0,05$).

Шкала «Глибинність переживань» (мал. 2) обернено корелює зі шкалами опитувальників: «Бог як деспот» ($r=-0,59,$

$p \leq 0,05$), «Бог як суддя» ($r=-0,60, p \leq 0,05$), «Бог як трансцендентність» ($r=-0,63, p \leq 0,05$), «Надмірна критика релігії» ($r=-0,56, p \leq 0,05$), «Віра за наявності доказів» ($r=-0,65, p \leq 0,05$), шкалою «Ставлення до магії» ($r=-0,52, p \leq 0,05$).

Ці кореляційні зв'язки підтверджують наше припущення про те, що існує взаємозв'язок між релігійністю студентів та їх особистісною зрілістю. Студенти, в яких наявні високий та необхідний рівні особистісної зрілості, мають розвинуті релігійні уявлення, позитивний образ Бога, їх релігійні переживання досить глибокі. Вони відповідально ставляться до власного життя, не перекладають обов'язки на вищі сили, не сподіваються на магичне вирішення проблем і сприймають релігію не як набір догм, а як моральний орієнтир.

Шкала «Життєва філософія» позитивно корелює зі шкалами опитувальників: «Вік» ($r=0,51, p \leq 0,05$), «Бог як добродій» ($r=0,51, p \leq 0,05$), «Бог як абсолют» ($r=0,53, p \leq 0,05$), «Бог як опікун» ($r=0,59, p \leq 0,05$), «Бог як господар» ($r=0,51, p \leq 0,05$), шкалами опитувальника релігійних вірувань Д. Хутсебаута: «Послідовна віра» ($r=0,57, p \leq 0,05$), шкалами опитувальника Є. Шимолона: «Синівство» ($r=0,58, p \leq 0,05$), субшкалами опитувальника Ю. Щербатих: «Релігія як філософська концепція» ($r=0,58, p \leq 0,05$), «Підтримка й розрада» ($r=0,57, p \leq 0,05$), «Наявність зовнішніх ознак релігійності» ($r=0,60, p \leq 0,05$), «Тенденція вірити в творця» ($r=0,59, p \leq 0,05$), «Релігійна самосвідомість» ($r=0,57, p \leq 0,05$), «Відповідальність» ($r=0,57, p \leq 0,05$), «Децентрація» ($r=0,63, p \leq 0,05$), «Глибинність переживань» ($r=0,66, p \leq 0,05$). Як бачимо, у цьому віковому періоді релігійність може впливати на розвиток філософського ставлення до свого життя, здатності осмислювати його події, усвідомлювати сутність та шукати сенс існування, долати кризи і психологічні проблеми, з якими стикається молода людина. Тобто релігійність можна вважати чинником становлення особистісної зрілості хлопців і дівчат. Зроблене нами припущення ми також перевірили за допомогою факторного аналізу. Так, за результатами багатофакторного аналізу отримано 4-факторну модель, яка пояснює загалом 77,8% розподілу емпіричних даних дослідження. Для кожного фактора було виявлено найвагоміші ознаки, і йому дано найменування.

Фактор 1 «Негативні чинники, які впливають на релігійність осіб», що має найбільше власне значення (21,3) і вагу (60,9%), сформований такими шкалами: «Бог як деспот» (0,81), «Бог як суддя»

(0,79), «Бог як трансцендентність» (0,90), «Надмірна критика релігії» (0,90), «Віра за наявності доказів» (0,88). При цьому присутній значний негативний зв'язок фактора з показниками шкал: «Віра в Бога» (-0,81), «Бог як добродій» (-0,92), «Бог як опікун» (-0,83), «Бог як господар» (-0,85), «Беззастережна наївна віра» (-0,91), «Ортодоксальність» (-0,92), «Синівство» (-0,89), «Захоплення» (-0,80), «Релігія як філософська концепція» (-0,87), «Релігійна самосвідомість» (-0,84), «Релігія як зразок моральних норм» (-0,83), «Відповідальність» (-0,75), «Глибинність переживань» (-0,76), «Життєва філософія» (-0,72), «Синергічність» (-0,72). Таким чином, основне навантаження фактора визначив комплекс характеристик релігійності людини та чинників особистісної зрілості. Така група характеристик, між якими є зв'язки, дає змогу припускати, що фактор 1 відображає зміст релігійної сфери студентів та компонентів особистісної зрілості, на які впливає релігійність студентів. Цей фактор переважає за кількістю ознак, які його зумовлюють.

Фактор 2 «Чинники особистісної зрілості, які впливають на релігійність студентів» – найбільше власне значення (2,9), несе в собі 8,4% інформації про вибірку. Аналіз навантажень цього фактора сформовано негативними зв'язками: життєва філософія (-0,49), толерантність (-0,55), автономність (-0,55), контактність (-0,59), самоприйняття (-0,55), креативність (-0,46). Усі показники цього фактора відносяться до характеристики оцінки зрілості особистості.

Третій за значущістю фактор «Соціальні чинники релігійності особистості» – власне значення 1,68, представляє 4,8% інформативності. Аналіз ознакових навантажень цього фактора сформовано шкалою «Стать» (-0,59), «Вік» (-0,54). Цей фактор не несе значущого навантаження. І четвертий за значущістю фактор «Інтерес до релігії залежно від статі» – власне значення 1,45, представляє 4,15% інформативності. Аналіз ознакових навантажень цього фактора сформовано шкалою «Стать» (0,48), «Інтерес як до псевдонауки» (0,48). Цей фактор характеризує особливості релігійності студентів залежно від статі. Як бачимо, факторний аналіз підтвердив наше припущення про вплив релігійності студентів на їх особистісний розвиток.

Висновки з проведеного дослідження.

1. Узагальнюючи різноманітні підходи до розуміння феномену релігійності, ми визначаємо її як соціально-психологічну характеристику особистості, що реалізується

у повсякденній поведінці та проявляється в суб'єктивному відображенні, інтерпретації та ступені засвоєння елементів певної релігії, прийнятті релігійних цінностей та смислів, особистісному ставленні до того, що людина вважає трансцендентним.

2. Проведене емпіричне дослідження релігійності дало нам змогу сформулювати висновок про те, що усі її компоненти розвинуті у молодих людей різною мірою: найбільше – емоційний та мотиваційний компоненти, натомість, когнітивний та поведінковий ще потребують удосконалення.

3. Релігійність молодих людей є результатом тісного переплетення світської і конфесійної релігійних культур, які, об'єднуючись, специфічно визначають його життєвий світ. Релігійні уявлення студентів нерідко є «еклектичними», оскільки в них поєднуються елементи різних світоглядів та релігійних систем.

4. Власна релігійність асоціюється в молодих людей здебільшого з певними морально-етичними настановами, є для них внутрішньою, особистісною, такою, що робить можливою здатність сприймати себе суб'єктом власного життя на базі сформованих смислів, позицій, планів, бути відповідальним та готовим здійснювати значущі життєві вибори.

5. Кореляційний аналіз емпіричних даних продемонстрував зв'язок між релігійністю та особистісним розвитком студентів. Так, релігійність пов'язана з такими особистісними характеристиками, як відповідальність, здатність до децентрації, наявність глибинних переживань. Релігійні особистості мають власну життєву філософію, яка визначає їхнє ставлення до життя і до оточення. Вони є особистісно зрілими, мають розвинуту релігійну самосвідомість і позитивне сприйняття Бога як добродія, опікуна, господаря. Релігія для них є, перш за все, не зібранням догматів, а зразком моральних норм, необхідних для повноцінного життя у суспільстві.

Проведене нами дослідження не претендує на вичерпне розв'язання складної та багатопланової проблеми релігійності. У процесі роботи виокремився ряд напрямів, кожен з яких може стати предметом самостійного дослідження, зокрема, врахування особливостей впливу виховання у сім'ї на розвиток релігійності, дослідження психологічних особливостей релігійності осіб із різним соціальним статусом тощо.

Тому перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у детальному та всебічному дослідженні феномену релігійності людини на різних етапах її життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаврілова Н. Особливості студентських духовних шукань в умовах трансформації українського суспільства / Н. Гаврілова // Духовні засади розвитку людства в епоху глобалізації та українська перспектива – К., 2005. – С. 202–208.
2. Дудар Н. Релігія у свідомості та життєдіяльності сучасної молоді людини: соціологічний аспект / Н. Дудар // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. праць. – Х., 2000. – С. 255–258.
3. Жигайло Н. Залежність рівнів розвитку релігійної свідомості студентської молоді від особистісних характеристик / Н. Жигайло // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник. – Вип. 2. – 2008 / Львівський держ. ун-т внутр. справ ; голов. ред. В.Л. Ортинський. – Львів : [б.в.], 2008. – С.153–167.
4. Савелюк Н. Феномен релігійності крізь призму психологічного дослідження / Н. Савелюк // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. Костюка.- 2011. – Т. 13. – Ч. 4. – С. 318–325.
5. Свідерська Г. Релігійність як аспект культури життєвого самовизначення сучасного студентства / Г. Свідерська // Становлення культури життєвого самовизначення сучасної молоді: психологічна теорія і практика. [Монографія] / За ред. Г. Радчук. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. – С. 450–475.
6. Яремко О. Соціально-психологічні особливості релігійності студентів / О. Яремко // Проблеми сучасної психології Збірник наукових праць КПНУ ім. І. Огієнка, Інституту ім. Г.С. Костюка НАПН України. – 2011. – Вип. 14. – С. 900–910.